

SARA MONTESINOS  
SAMUEL NACAR

Petjades d'aigua i sal  
Instants als camps de refugiats de Grècia

## Pròleg

Si ens diguessin que hem de tornar a les nostres vides anteriors abans que tot això passés, no en sabríem. Tampoc no voldríem.

Les dreces que hem pres junts tenien trajecte d'anada però no de tornada. Ho vàrem saber des del començament però vam decidir que, tot i així, faríem el camí, encara que el nostre peatge fos posar el cos sencer cap per avall i fer voltes com una rentadora sense aturador. Diríem que en aquest espai de temps ens hem tret de sobre tantes coses que no ens agradaven de nosaltres mateixos, proporcional a les motxilles que ells i elles carregaven a l'esquena en la seva fugida.

Allò que va començar sent una lluita de cara cap als nostres governs, plantant cara a l'Europa malalta i avara de la qual vam decidir que no volíem formar-ne part, va convertir-se també en un amor absolut cap als nostres germans i germanes.

Ens vam arrencar el cor a carn viva perquè era l'única cosa que els podíem oferir. El que no esperàvem és que ells i elles s'arrenquessin també el seu, fet miques per la guerra i el dolor, i ens l'oferissin de tornada.

No sabíem que la resiliència dels kurds, la fortalesa dels palestins, l'hospitalitat dels sirians, la valentia dels iraquians, els somriures dels afganesos, la dignitat dels eritreus, la generositat dels etiòps, ens salvarien.

I és gràcies a ells i elles que ara els nostres ulls miren el món diferent, som més capaços de mirar endins d'una simple mirada, d'entendre un gest, saber que una abraçada et fa viure dies sencers i

que compartir, escoltar, plorar, somriure i fer silenci al costat d'algú, és la millor teràpia del món.

Cal escriure i explicar el que hem viscut, tenim aquest deure com a ciutadans i ciutadanes del món. Els nostres governs venen armes, tiren bombes i espolien terres a tots i totes els que fugen, amb la complicitat d'una ciutadania que calla i gira la cara. Nosaltres tenim un munt de paraules i imatges que els assenyalaran sense compassió per tant dolor causat. NINGÚ mai, en un present i en un futur, ens podrà dir que això no va passar.

Les fotografies quedaran als llibres d'història, i ben segur que quan s'expliqui a les futures generacions no entendran com vàrem deixar morir en vida milers de persones en camps o ofegades a la mar.

Pels fotoactivistes que hem estat documentant al terreny, no ha estat fàcil gestionar les emocions. Hem plorat. Molt. Davant tanta crueltat i injustícia, hem quedat paralitzats sovint, i fins i tot hem deixat de fotografiar durant una temporada. Perquè l'únic que ens sortia era cridar molt fort que algú parés aquesta situació de patiment pels que ja havien patit tant als seus països.

També ens hem vist forçats a reflexionar sobre la nostra feina en una crisi humanitària on ens hem sentit incòmodes, quan les càmeres intentaven entrar dins una tenda al camp d'Idomeni mentre una dona estava parint o quan s'amuntegaven a les arribades de barques a les platges de Lesbos, dificultant el pas a metges que volien atendre els que arribaven morts de fred, en estat de xoc o amb atacs d'ansietat.

Qualsevol fotografia, per molt bona que sigui i aconseguida d'aquesta manera, hauria d'averkonyir el seu autor o autora i fer-lo conscient que ha traspassat unes línies vermelles que vulneren qualsevol ètica periodística i humana.

Fotografiar, sí. Però amb respecte i sobretot amb molt d'amor.

A hores d'ara, encara queden milers de persones atrapades, quasi invisibles perquè el focus mediàtic ja no hi és, deambulant per llimbs, intentant creuar una frontera, dia sí, dia també. Moltes sense cap futur.

S'ha de continuar denunciant la violència policial a Ceuta i Melilla, a Sèrbia, Hongria, Macedònia i Bulgària, el menyspreu als camps de Grècia i l'abandonament de tants i tantes als passos fronterers de França, Itàlia o Croàcia.

Seguim.

Per l'abraçada de la Beruin, el somriure del Mustà i el Hassan, la mà calenta de la Ryan agafant la nostra quan ens notava tristes, els foradets a la cara somrient del William, les paraules serenes de l'Amer quan venien mal dades, la guitarra del Feras sempre de fons, l'esquena destrossada del Fayssel per les tortures, l'energia sense fi de l'Ahmad i l'Anas, la fortalesa de l'Amina fent el camí sola, la tossuderia de l'Abdu per construir una biblioteca pels nens i nenes, la paciència de la Ghalia que encara espera a Grècia, els missatges de la Huda de tornada a Síria que parlen de bombes, vida i mort.

Seguirem.

Perquè tantes lliçons de vida no poden ser en va, ni oblidar-se.

Gràcies Sara i Samu per mostrar que ells i elles tenen noms, per saber convertir el dolor i també l'amor en paraules, per escriure part de les seves i les nostres vides.

Gràcies Sara pels riures i les ploreres quan estàvem tan cansades que no ens trobàvem ni l'ànima, alguns trossets encara són sota la sorra de Lesbos, la benzinera d'Eko Station, Vasilika i el fangar d'Idomeni.

Gràcies Samu per agafar els trastos, plantar una tenda a Korakas i llançar aquella corda en un penya-segat que va ajudar a tanta gent a sortir de l'aigua. També per decidir que el cinema a Eko faria oblidar per una estona les penes. I així va ser.

Gràcies a totes i tots els que continuen caminant, amb la convicció que un món millor és possible. I que aquesta lluita no acaba, tot just comença.

Obriu les maleïdes fronteres!

Mònica PARRA RÀFOLS

Membre de l'associació fotogràfica Fotomovimiento

# Introducció

Se'ns fa difícil presentar aquest llibre que tens a les mans, però necessitem fer-ho. Per molts motius. Necessitem que sàpigues què és, què pretenia ser i què teníem clar que no seria. Et presentem el nostre recull de fotografies de moments a Grècia. Un recull de situacions, converses, abraçades i moments que han marcat no solament la nostra experiència com a voluntàries sinó també les nostres vides.

El llibre que teniu a les mans és fruit de les nostres experiències personals. Amb imatges de voluntaris dels que queda poc més que un sac de llàgrimes per explotar, dels milers de vides truncades i els milers d'ànimes trencades per l'horror.

Volem també aclarir que això no és un llibre periodístic. No pretenem relatar fins a l'últim detall del trajecte migratori, ni tampoc aclarir les causes del conflicte en origen ni analitzar les mancances de l'acolliment a Europa.

Vam abordar aquest repte com un procés terapèutic. Un procés de buidatge que, alhora que ens permetés explicar un seguit de situacions, ens donés un espai de cura i calma. Llegireu moments que mai no han estat verbalitzats, situacions que tenim clavades al cor i que dificulten la respiració del dia a dia. Però heu de saber que tampoc no ha estat així. Ha estat un llarg procés d'obertura en canal, moltes hores picant tecles que obrien ferides mal tancades, que feien supurar un dolor que no havíem volgut remoure abans. I ara, ara estem exhaustes. Ens sentim també despullades davant vostre, ens sentim

vulnerables i dèbils, a punt de mostrar-vos tots els nostres punts febles i aquells records que han esdevingut malsons un any després.

Volem remoure consciències, trencar silencis, però, sobretot, volem que els seus noms no s'esborrin de la història.

Gràcies per llegir-nos i per llegir-los.

# Tot és fals

SAMUEL NACAR

La costa nord de Lesbos descansa sobre l'alzinada falda d'una muntanya que ho veu tot. Els boscos d'oliveres amb les fulles perennes, de cos platejat, que inunden el paisatge amb el verd oliva i que conquisten cadascun dels turons de l'oceà. El mar s'acosta suaument i sense fer soroll, ressona quan toca les roques. La costa nord de Lesbos és un paradís inclinat. Les oliveres creixen a les ribes, i quan navegues en el vaixell de l'Stratos durant la posta de sol prop de Molivos, les parets dels abruptes però petits penya-segats de roca blanca reflecteixen els últims rajos de sol a l'aigua. A aquestes hores del dia, el silenci ho envolta tot. I la línia divisòria, entre el verd de les oliveres i el blau del mar, s'eixampla amb un color beix que va ser embrutat durant mesos per la fina línia de la realitat humana. Les armilles oblidades. El mar és pla i només el rastre de les ones que fa el seu vaixell de fusta indica moviment. En passar la platja de Kaya, en una de les roques, just darrere d'un ullal que s'erigeix enmig de la costa, hi ha un arbre retorçat, sembla que en el passat es va equivocar i va voler créixer cap al mar, però després va escollir créixer cap al cel. És l'únic que a l'hivern es queda nu, però a la tardor té les fulles de colors vermellorsos i marrons. Cada tarda, quan el sol es pon, els pescadors surten a pescar i posen els vaixells un al costat de l'altre. Stratos, Kostas, Iorgos i Dimitris. Tots tenen vaixells de fusta, amb un buc ample. Excepte l'Stratos, alt, de nas tort, amb samarreta negra, sempre, i pantalons texans, sempre. Fuma Winston, com Camarón, i com a bon pinta té el vaixell més ràpid del poble, una llanxeta. A l'hivern, si fa fred es posa una jaqueta de

cuir sintètic, ronda ja els quaranta, i per la manera de caminar de rebel sense causa ningú no diria que un dia va ser nominat al premi Nobel de la Pau. A en Kostas li agradaria tenir aquest posat rebel de l'Stratos, però tot i portar una bandera pirata onejant al seu vaixell, es va quedar estancat en un somriure de nen ja fa uns anys. És gros i de pell bruna, i si es posa en un dels costats del vaixell, s'enfonsa tant que sembla que hi entri aigua. El seu gat és igual que ell i se'l pot trobar prenent el sol ben estirat sobre alguna pedra calenta. Quan surten a pescar, en Kostas és l'encarregat de posar música i es criden els uns als altres mentre s'ajupen i estiren el fil fi que els ajuda a treure els calamars que acabarà cuinant en Vahgelis al seu restaurant mentre comparteixen una ampolla d'Uzo, amb la Toula, la dona d'en Leftaris, propietària del bar Goji. I així passen els dies en aquest petit poble de la costa nord de Lesbos, on el temps es para i les rutines sense presses les marquen el sol, el mar, els núvols... Si plou, no fan res, si el vent bufa del nord, no fan res, si el mar no els deixa entrar, no fan res.

Al matí el poble es desperta d'hora, tranquil, mentre l'Stavros persegueix la seva oca pels espigons del port i la bèstia amenaça amb saltar al mar. Es queda quieta, just a una passa del precipici que la separa d'una llibertat eterna que no cerca, però que troba aquells matins en què el vell no para d'atabalar-la. I mira de reüll, girant el seu llarg coll, amb un peu a l'aire, mentre el vell ajupit amb les mans endavant intenta capturar-la, camina a poc a poc com si l'oca no ho percebés i en el moment en què ell és més optimista, ella salta. I el vell s'asseu en un banc esperant que ella torni, ja alliberada, i puguin marxar cap a casa. Aleshores, l'autobús de l'escola ja s'ha endut els riures dels infants que han despertat el poble. La Maria ha obert el seu supermercat, l'únic del poble, i s'enfada quan algú apareix amb bosses del Lidl o d'alguna altra botiga. No ven pa per no fer la competència a la mare de l'Stratos, el seu marit, que treballa a la fleca tota la nit, però no serà fins que el sol sigui just damunt, i els pescadors ja hagin començat a arreglar les seves xarxes



grogues descalços i amb la pell adobada al sol, quan marxi a dormir. De nit, ella és l'única que veu com els borratxos tornen cap a casa, els joves es besen per les cantonades o la Lisa tanca el Goji una altra nit a altes hores. A Skala hi ha tres botigues, dos restaurants i tres bars. Una escola, un camp de futbol de sorra i quatre carrers. Un port, una ermita i mil històries. Les cases s'amunteguen cap amunt, davant del mar, perquè quan van marxar els avis volien veure la seva llar, Turquia.

El pas del temps sembla innocu en aquesta zona de l'illa, i si no fos per la contaminació real dels cicles de cent anys en què la història es repeteix, el món mai no hagués conegut les històries quotidianes d'éssers que, havent renegat del món, ara n'eren el centre per força major.

Els refugiats van començar a adonar-se, a poc a poc, que la sort els havia deixat caure al lloc més tou on podrien haver caigut. Era un excel·lent centre pesquer, inexplorat des de feia molts anys, una veritable mina. Abans de la guerra, la regió desbordava riquesa i els habitants de Skala vivien sense fatigues. Però la pesca reclama més atenció i treball. Els refugiats s'hi van dedicar gradualment i van tirar endavant.

Això va escriure Stratis Myrivillis el 1949. La Malamo, la mare d'en Leftaris i en Vahgelis, recorda com s'asseia a escriure sota un gran morer silvestre, que no donava fruits però que feia ombra a tota la plaça. El mateix arbre que ara presidia la terrassa del restaurant dels seus fills, davant del port de Skala. El mateix restaurant que va servir de quiròfan improvisat una i cent vegades durant els últims anys. El mateix arbre que ara tornava a veure, cent anys després, el que ja havia vist.

Un matí en ple estiu del 1914 van desembarcar els primers refugiats anatolians. Venien d'allà, miserables, escabellats, sense sabates, mig morts, descomposts pel terror. Les embarcacions arribaven atabalades per la tristesa. En sortien homes, dones i infants de rostres bruts, verdós, i serrant les dents. Miraven al seu voltant amb ulls enrogats i inflats per la falta de son. Portaven amb ells ferits i fins i tot morts.

Marx deia que la història es repetia dues vegades, primer com a tragèdia i segon com a farsa. Avui, al cap de cent anys i amb milers de morts, continuen arribant escabellats, sense sabates, mig morts i descomposts pel terror davant la gran farsa europea. Les embarcacions arriben atabalades per la tristesa. En surten homes, dones i infants, amb els ulls enrogits per la falta de son, congelats per la humitat i el vent, i porten amb ells ferits i fins i tot morts.

\* \* \*

Era el març del 2015 quan el ministre de Defensa grec, Panos Kammenos, va amenaçar amb inundar Europa amb refugiats si Europa els ofegava amb la crisi econòmica. Va ser al maig quan el cap dels guardacostes de Lesbos va comentar a l'Stratos que les ordres havien canviat. Que la seva funció ja no era retornar els vaixells de refugiats a Turquia sinó rescatar-los. Al setembre, Tsipras, després de guanyar un referèndum inútil, es tornava a presentar a les eleccions per murmurar que "no" a la Troika. Les eleccions gregues no tenien cap sentit i vaig preguntar a la corresponçal d'*El Mundo* si havia de quedar-me a cobrir les eleccions o anar directament a Lesbos. Ella no va dubtar.

—Mira, el memoràndum ja està aprovat, i no hi ha marge de maniobrabilitat per al govern grec. És igual qui guanyi, al final decidirà Brussel·les. Així que vés a Lesbos al més aviat possible. El que està passant allà sí que és història.

La nit anterior havíem sopat en un restaurant al centre d'Atenes, bé ells, jo encara guardava els diners per a altres coses. Aquella nit li vaig explicar la meva idea: arribar a Lesbos, trobar una família amb un perfil interessant i seguir-la a la seva destinació, és a dir, Alemanya. Així que vaig comprar formatge feta, pa, uns tomàquets i una mica de fruita. Vaig agafar el ferri i l'endemà vaig arribar a Lesbos. Vaig baixar del vaixell i les files de migrants ja es dirigien al continent. Un fotògraf del *Daily Mail* se'm va quedar mirant i em

va preguntar si sabia d'on venia tota aquella gent. Jo li vaig fer la mateixa pregunta. Així que vam anar a l'oficina de turisme a buscar un mapa de l'illa i li ho vam preguntar a la dona que ens atenia. Ella va agafar un bolígraf, un mapa promocional i ens va dir, marcant-ho sobre el mapa, allò que havíem de visitar:

—Aneu en direcció a Mantamados, a la dreta just abans de passar el Lidl us trobareu amb el primer camp, Karatepe, és només per a sirians. Si després seguïu la mateixa carretera de la costa en direcció a Mantamados, arribareu a un desviament cap a Moria, l'altre camp que acull la resta de migrants. També podeu visitar el bosc petrificat, o les salines de Kalloni.

—Ja, però... on arriben les barques?

—Ara mateix estan arribant entre Molivos i Skala —va assenyalar amb el bolígraf la costa nord.

—D'acord, moltes gràcies.

—De res, voleu un altre mapa? Són gratuïts.

Sortim d'aquella oficina de turisme perduts enmig de Mitilene, la capital. Els refugiats eren pertot arreu esperant el permís per abandonar l'illa. Em vaig acomiadar de l'anglès, vaig llogar un cotxe i me'n vaig anar cap al nord de Lesbos. En aquell temps arribaven al voltant de 3.000 persones diàries. Només aquell mes van arribar 180.000 persones. Els camps es començaven a muntar i les artèries de l'illa estaven col·lapsades amb caminants que es dirigien al port per abandonar-la.

Aquell dia em vaig equivocar. Després d'un viatge amb ferri esgotador, en què gairebé no havia pogut dormir, i el primer impacte amb aquella realitat, estava esgotat. Així que després d'una hora en aquell cotxe de lloguer, sense aire condicionat i que calia anar amb segona a les pujades, em vaig equivocar i vaig agafar el desviament de l'esquerra, vaig passar per Klyo i vaig fer cap a Tsonia. Allà la sorra és vermella, i hi ha sorra. Només té un carrer, però està refugiada del vent del nord i dels refugiats arrecerada en un golf. Tot i que hi arribaven de forma molt intermitent, allà vivien més lentament aque-

lla crisi que els pobles del nord, segons em va dir un vell pescador anomenat Kozma. Li vaig preguntar on podia sopar. Al restaurant on el seu fill treballava de cambrer em tractarien bé, va dir. Va afegir que era una tragèdia però que durava tot l'estiu, que havia d'anar al far, que si realment volia veure el que estava passant allà l'endemà anés d'hora a un far que hi havia darrere d'aquelles muntanyes, per una carretera sense asfaltar, agafant tots els desviaments a la dreta. Em vaig estirar a la platja havent sopat i vaig decidir que dormiria al far. Els llums del meu cotxe anaven il·luminant armilles, sabates, samarretes, pantalons, passaports. La carretera era de terra i els revolts eren molt tancats. Sots, pedres, els baixos del meu cotxe, l'única part no assegurada, s'estaven fent malbé. Entre la son, el silenci, la foscor i les restes del que semblava una realitat alterada, començava a tenir por. Devia ser la una de la matinada quan vaig arribar a la casa de l'home del far, damunt del mar, en un petit turó envoltat de roques grises. La costa estava coberta per una muntanya d'armilles apocalíptiques. Com si em trobés a la vora d'un gran abocador d'escombraries i les rates no paressin de córrer-hi per sobre, em vaig quedar petrificat, i a cada segon que passava més espantat. Vaig aparcar el cotxe. Devien ser les dues de la matinada i, exceptuant les onades del mar, no se sentia res. Com eren aquests refugiats? Com arriben? Qui els porta? I les màfies? Hi ha pistoles? D'acord, al costat del far no hi podia dormir. Vaig pensar en totes les coses que em podien passar. Així que vaig retrocedir un quilòmetre amb el cotxe i el vaig deixar a la primera esplanada que vaig veure. Un altre cotxe, molt ràpid, va passar per darrere. Se'm va encongir l'ànima mentre intentava dormir al seient reclinat. Vaig agafar el mòbil, eren ja les quatre de la matinada. Em vaig posar música, i si m'enxampaven, que em matessin, m'era igual. Ja està. D'acord, no, no està. Deixo el cotxe aquí, m'amago entre aquells matolls i... ja, però el cotxe serà aquí. I on vaig? Redéu, qui em manava venir a aquest lloc a aquestes hores de la nit? Vaig començar a sentir crits. Vaig tancar el cotxe, vaig pujar les finestretes, em vaig cobrir amb tota la roba que tenia i em vaig instal·lar entre els seients davanters i els del

darrere. Merda, merda, merda. Vaig agafar el mòbil de nou i vaig enviar un missatge al Raúl.

“Raúl, d’acord, crec que sóc en un lloc molt perillós. Si no t’envio un missatge abans de les 12 del migdia, digues que aquesta va ser la meva localització i que vaig morir fent el que més m’estimava.”

© Sara Montesinos Pinilla i Samuel Nacar Puentes, 2018

© de les fotografies: Samuel Nacar Puentes, 2018

© del pròleg: Mònica Parra Ráfols, 2018

© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2018

C/ Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

Primera edició: març de 2018

ISBN: 978-84-9975-956-2

DL L 145-2018

Impress a Arts Gràfiques Bobalà, SL

www.bobala.cat

—| impress a **lleida** |—

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <[www.cedro.org](http://www.cedro.org)>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.